

Chemiczne metody analizy ilościowej (laboratorium)

Kompleksometria

22. Przygotowanie roztworu EDTA o stężeniu 0,02 mol/l

Wersenian sodu (*EDTA*, $Na_2H_2Y \cdot 2H_2O$) krystalizuje z dwoma cząsteczkami wody. Można go otrzymać w bardzo czystej postaci, nie jest higroskopijny (w odróżnieniu od soli bezwodnej) oraz posiada dużą masę molową. Spełnia więc warunki stawiane substancjom podstawowym i jego mianowane roztwory można przyrządzać bezpośrednio z dokładnej odważki soli.

Jeśli nie dysponuje się dostatecznie czystym odczynnikiem (cz.d.a.), to roztwory *EDTA* nastawia się na roztwory wzorcowe jonów metali, np. magnezu czy cynku.

Roztwory *EDTA* są w zasadzie trwałe. Przechowywane jednak przez długi czas w szklanych naczyniach mogą zmienić miano wskutek wymywania się ze szkła wapnia i magnezu. Jest to szczególnie ważne w przypadku bardzo rozcieńczonych roztworów. Należy je wtedy przechowywać w naczyniach polietylenowych.

Dzięki bardzo dużej czułości wskaźników kompleksometrycznych (ich kompleksy z jonami metali są intensywnie zabarwione i są dostrzegalne gołym okiem w zakresie stężeń od 10^{-6} do 10^{-7} mol/l) możliwe jest miareczkowanie bardzo rozcieńczonymi roztworami *EDTA* (nawet o stężeniu 0,001 mol/l) i oznaczanie niewielkich zawartości jonów metali. W naszym laboratorium stosuje się roztwory *EDTA* o stężeniu 0,02 mol/l.

W celu przygotowania 0,5 l roztworu *EDTA* o stężeniu około 0,02 mol/l należy przygotować dokładną odważkę dwuwodnej soli (o czystości cz.d.a.) mieszczącą się w przedziale około 3,6 - 3,8 g. Tego rzędu odważkę (odważoną na wadze analitycznej z dokładnością do 0,1 mg) przenosi się ilościowo do kolby miarowej o pojemności 0,5 l i uzupełnia wodą destylowaną do kreski miarowej. Dokładne stężenie w ten sposób przygotowanego roztworu (c_{EDTA}) oblicza się ze wzoru:

$$c_{EDTA} = \frac{m_{EDTA}}{M_{EDTA} \cdot v} \quad [\text{mol/l}]$$

gdzie

m_{EDTA} - masa odważki *EDTA* [g]

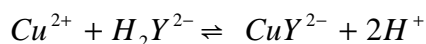
$M_{EDTA} = 372,24$ g/mol

v - objętość roztworu (pojemność kolby miarowej - 0,5 l)

Odczynnik	Rodzaj zagrożenia
EDTA (stały)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
EDTA (roztwór 0,02 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.

23. Oznaczanie miedzi(II)

Miedź oznacza się miareczkując bezpośrednio (w środowisku amoniakalnym) roztworem *EDTA* wobec mureksydu jako wskaźnika. Oznaczeniu przeszkadzają jony niklu, kobaltu, cynku, kadmu i manganu. Nie przeszkadzają jony metali ziem alkalicznych i glinu. Reakcja przebiega zgodnie z równaniem:

Kompleksy mureksydu z miedzią są pomarańczowe, sam mureksyd w środowisku amoniakalnym ma barwę fioletową.

Wykonanie oznaczenia

Roztwór zadania kontrolnego w kolbie miarowej uzupełnić wodą destylowaną do kreski miarowej i dokładnie wymieszać. Do trzech kolb stożkowych o pojemności 250 ml odpipetować po 20 (lub 25) ml roztworu i rozcieńczyć wodą destylowaną do objętości około 100 ml.

Następnie dodawać kroplami 3-molowy roztwór amoniaku aż do rozpuszczenia się powstałego początkowo osadu wodorotlenku miedzi (klarowny roztwór ma wtedy barwę intensywnie niebieską).

Dodać szczyptę mieszaniny mureksydu rozartego z solą. Po dodaniu wskaźnika do niebieskiego roztworu zawierającego jony miedzi jego barwa zmienia się na brudnożółtą. Miareczkować mianowanym roztworem *EDTA* do pojawienia się fioletowego zabarwienia roztworu.

Zawartość miedzi w zadaniu kontrolnym (m_{Cu}) obliczyć ze wzoru:

$$m_{\text{Cu}} = c_{\text{EDTA}} \cdot v_{\text{EDTA}} \cdot M_{\text{Cu}} \cdot w \quad [\text{g}]$$

gdzie

c_{EDTA} - stężenie roztworu *EDTA* [mol/l]

v_{EDTA} - średnia (z trzech próbek) objętość roztworu *EDTA* [l]

$M_{\text{Cu}} = 63,53$ g/mol

w - współmierność kolby z pipetą

Odczynnik	Rodzaj zagrożenia
EDTA (roztwór 0,02 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
$\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Działa szkodliwie po połyknięciu. Działa drażniąco na skórę. Działa drażniąco na oczy. Działa bardzo toksycznie na organizmy wodne, powodując długotrwałe skutki.
$\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Może intensyfikować pożar; utleniacz.
NH_3 (woda amoniakalna, 2–3 mol/l)	Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu. Działa bardzo toksycznie na organizmy wodne.

24. Oznaczanie wapnia i magnezu obok siebie

W naszym laboratorium oznacza się zawartość obu składników na podstawie miareczkowania roztworem *EDTA* dwu identycznych próbek roztworu z użyciem dwu różnych wskaźników.

Pierwsze miareczkowanie ma na celu oznaczenie sumarycznej zawartości jonów wapnia i magnezu; prowadzi się je wobec czerni eriochromowej T przy $pH = 10$ (w środowisku buforu amonowego). Czern eriochromowa T tworzy czerwono-fioletowe kompleksy zarówno z jonami wapnia jak i magnezu, jednak trwałość kompleksów czerni z wapniem jest dużo mniejsza niż trwałość kompleksów czerni z magnezem. Wskaźnik ten można więc wykorzystać do oznaczania magnezu, ale nie wapnia. Ponieważ jednak magnez, który tworzy słabszy (mniej trwały) kompleks z *EDTA* niż wapń, nie jest miareczkowany do momentu, aż cały wapń zostanie związany w kompleks, dlatego wskaźnik jonów magnezu, jakim jest czern eriochromowa, może być stosowany w tym miareczkowaniu.

W drugim miareczkowaniu oznacza się tylko wapń miareczkując próbkę roztworem *EDTA* przy $pH = 12 - 13$ (w środowisku *NaOH*) wobec kalcesu, który z jonami wapnia tworzy kompleks o barwie czerwono-fioletowej. Sam wskaźnik w takich warunkach ma barwę niebieską. Obecne w roztworze jony Mg^{2+} przy tak wysokim pH wytrącają się w postaci $Mg(OH)_2$. Miareczkowanie prowadzi się bez odsączania osadu. Zawartość magnezu można więc obliczyć z różnicy wyników obu miareczkowań.

Kompleksometryczne oznaczanie wapnia obok magnezu jest jednocześnie szybką i dokładną metodą oznaczania twardości wody, ponieważ twardość nadają wodzie głównie jony wapnia i magnezu. Miareczkowanie próbki wody o objętości v_{H_2O} roztworem *EDTA* wobec czerni eriochromowej T w środowisku buforu amonowego pozwala obliczyć sumaryczną ilość moli wapnia i magnezu: $n_{EDTA} = c_{EDTA} \cdot v_{EDTA} = n_{Ca + Mg}$

Twardość wody wyraża się w stopniach twardości, przeliczając sumaryczną zawartość wapnia i magnezu na zawartość *CaO* lub $CaCO_3$. I tak na przykład 1° twardości niemiecki odpowiada zawartości 10 mg *CaO* w 1 litrze wody a 1° twardości francuski odpowiada zawartości 10 mg $CaCO_3$ w 1 litrze wody.

Twardość wody wyrażoną w stopniach niemieckich (x) oblicza się więc następująco:

$$x = \frac{c_{EDTA} \cdot v_{EDTA} \cdot M_{CaO} \cdot 1000}{v_{H_2O} \cdot 10}$$

gdzie objętości v_{EDTA} i v_{H_2O} są wyrażone w mililitrach a $M_{CaO} = 56,08$ mg/mmol.

Wykonanie oznaczenia

Zadanie kontrolne zawierające wapń i magnez rozcieńczyć w kolbie miarowej do kreski i dokładnie wymieszać. Do kolby stożkowej odpipetować 20 (lub 25) ml roztworu, dodać 50 ml wody destylowanej, 25 ml buforu amonowego, szczyptę czerni eriochromowej T (utartej ze stałym $NaCl$) i miareczkować roztworem $EDTA$ do zmiany barwy z czerwono-fioletowej na niebieską. Pod koniec miareczkowanie prowadzić bardzo powoli. Na podstawie tego miareczkowania można obliczyć tylko sumaryczną zawartość wapnia i magnezu w molach ($n_{Ca+Mg} = c_{EDTA} \cdot v_{EDTA (czerni)}$)

Do drugiej kolby stożkowej odpipetować taką samą objętość analizowanego roztworu, dodać 10 ml 2-molowego $NaOH$ i rozcieńczyć wodą destylowaną do objętości około 100 ml. Następnie dodać szczyptę kalcesu i miareczkować roztworem $EDTA$ do zmiany barwy z czerwono-fioletowej na niebieską.

Oba miareczkowania powtórzyć co najmniej dwukrotnie.

Zawartość wapnia (m_{Ca}) w zadaniu kontrolnym obliczyć ze wzoru:

$$m_{Ca} = c_{EDTA} \cdot v_{EDTA (kalces)} \cdot M_{Ca} \cdot w \quad [g]$$

gdzie

c_{EDTA} - stężenie roztworu $EDTA$ [mol/l]

$v_{EDTA (kalces)}$ - objętość roztworu $EDTA$ zużyta na miareczkowanie wobec kalcesu [l]

$M_{Ca} = 40,08$ g/mol

w - współmierność kolby z pipetą

Zawartość magnezu (m_{Mg}) w zadaniu kontrolnym obliczyć ze wzoru:

$$m_{Mg} = c_{EDTA} \cdot (v_{EDTA (czerni)} - v_{EDTA (kalces)}) \cdot M_{Mg} \cdot w \quad [g]$$

gdzie

c_{EDTA} - stężenie roztworu $EDTA$ [mol/l]

$v_{EDTA (czerni)}$ - objętość roztworu $EDTA$ zużyta na miareczkowanie wobec czerni eriochromowej T ($Mg^{2+} + Ca^{2+}$) [l]

$v_{EDTA (kalces)}$ - objętość roztworu $EDTA$ zużyta na miareczkowanie wobec kalcesu (Ca^{2+}) [l]

$M_{Mg} = 24,32$ g/mol

w - współmierność kolby z pipetą

Odczynnik	Rodzaj zagrożenia
EDTA (roztwór 0,02 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
Ca(NO ₃) ₂ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Może intensyfikować pożar; utleniacz.
Mg(NO ₃) ₂ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
NaOH (roztwór 2–3 mol/l)	Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu.
Bufor amonowy (NH ₃ _{aq} + NH ₄ Cl)	Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu. Działa bardzo toksycznie na organizmy wodne. Działa szkodliwie po połknięciu. Działa drażniąco na oczy.

25. Przygotowanie i nastawianie miana roztworu $BaCl_2 + MgCl_2$ na mianowany roztwór *EDTA*

W celu przygotowania 0,5 l roztworu $BaCl_2$ o stężeniu około 0,02 mol/l i $MgCl_2$ o stężeniu około 0,01 mol/l (taki stosunek stężeń zapewnia wyraźną zmianę barwy wskaźnika w punkcie końcowym miareczkowania) należy odważyć do zlewki na wadze technicznej 2,5 g $BaCl_2 \cdot 2H_2O$ i 1,0 g $MgCl_2 \cdot 6H_2O$ i rozpuścić w wodzie, rozcieńczając do objętości 0,5 l.

Aby ustalić miano tego roztworu należy odpipetować do trzech kolbek stożkowych po 20 (lub 25 ml) roztworu, dodać 100 ml wody i 25 ml buforu amonowego i miareczkować mianowanym roztworem *EDTA* wobec czerni eriochromowej T jako wskaźnika do zmiany barwy z czerwono-fioletowej na niebieską.

Stężenie nastawianego roztworu $BaCl_2 + MgCl_2$ ($c_{BaCl_2+MgCl_2}$) obliczyć ze wzoru:

$$c_{BaCl_2+MgCl_2} = \frac{c_{EDTA} \cdot v_{EDTA}}{v_{BaCl_2+MgCl_2}} \text{ [mol/l]}$$

gdzie

c_{EDTA} - stężenie mianowanego roztworu *EDTA* [mol/l]

v_{EDTA} - średnia (z trzech miareczkowań) objętość roztworu *EDTA* [l]

$v_{BaCl_2+MgCl_2}$ - objętość (odmierzona dokładnie z biurety) roztworu $BaCl_2 + MgCl_2$ [l]

Odczynnik	Rodzaj zagrożenia
EDTA (roztwór 0,02 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
$BaCl_2$ (stały)	Działa toksycznie po połknięciu. Działa szkodliwie w następstwie wdychania.
$BaCl_2$ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Działa toksycznie po połknięciu. Działa szkodliwie w następstwie wdychania.
$MgCl_2$ (stały)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
$MgCl_2$ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
Bufor amonowy ($NH_{3aq} + NH_4Cl$)	Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu. Działa bardzo toksycznie na organizmy wodne. Działa szkodliwie po połknięciu. Działa drażniąco na oczy.

26. Pośrednie oznaczanie siarczanów(VI)

Oznaczanie siarczanów jest przykładem kompleksometrycznego oznaczania anionów metodą pośrednią. Pośrednie oznaczanie anionów polega na strąceniu oznaczanego anionu znaną ilością mianowanego roztworu odpowiedniego kationu, oddzieleniu osadu i kompleksometrycznym odmiareczkowaniu nadmiaru użytego kationu. Można też oznaczony anion strącić, odsączyć a następnie rozpuścić osad i odmiareczkować kompleksometrycznie równoważną oznaczanemu anionowi ilość kationu. Jeszcze inny sposób oznaczania polega na strąceniu anionu, rozpuszczeniu osadu w znanej ilości mianowanego roztworu wersenianu i odmiareczkowaniu nadmiaru wolnego wersenianu mianowanym roztworem soli metalu tworzącego z wersenianem mniej trwałe kompleks niż kompleks wersenianu z kationem strącającym oznaczany anion.

W naszym laboratorium oznaczenie siarczanów wykonuje się wytrącając siarczan(VI) baru znaną ilością mianowanego roztworu chlorku baru, którego nadmiar odmiareczkuje się mianowanym roztworem wersenianu sodu wobec czerni eriochromowej T jako wskaźnika. Aby zmiana barwy wskaźnika w punkcie końcowym miareczkowania była wyraźna, w roztworze musi być obecny również magnez. Dlatego dodawany mianowany roztwór chlorku baru zawiera również chlorek magnezu.

Wykonanie oznaczenia

Zadanie kontrolne dopełnić w kolbie wodą destylowaną do kreski miarowej i dokładnie wymieszać. Do trzech kolb stożkowych odpipetować po 20 (lub 25) ml roztworu, rozcieńczyć wodą destylowaną do objętości około 100 ml, dodać 5 ml roztworu HCl o stężeniu 2 mol/l i ogrzewać do wrzenia. Do gorącego roztworu dodać 25 ml mianowanego roztworu $BaCl_2 + MgCl_2$ (roztwór mianowany należy dodawać z biurety albo za pomocą pipety jednomiarowej o pojemności 25 ml). Po ostygnięciu roztworu dodać 25 ml roztworu buforu amonowego, szczyptę czerni eriochromowej T i miareczkować mianowanym roztworem $EDTA$ do zmiany barwy z fioletowej na niebieską. Odsączanie osadu przed miareczkowaniem nie jest konieczne.

Zawartość siarczanów ($m_{SO_4^{2-}}$) w zadaniu kontrolnym obliczyć ze wzoru:

$$m_{SO_4^{2-}} = (c_{BaCl_2+MgCl_2} \cdot v_{BaCl_2+MgCl_2} - c_{EDTA} \cdot v_{EDTA}) \cdot M_{SO_4^{2-}} \cdot w \quad [g]$$

gdzie

$c_{BaCl_2+MgCl_2}$ - stężenie mianowanego roztworu $BaCl_2 + MgCl_2$ [mol/l]

$v_{BaCl_2+MgCl_2}$ - objętość (odmierzona dokładnie z biurety) roztworu $BaCl_2 + MgCl_2$ [l]

c_{EDTA} - stężenie mianowanego roztworu $EDTA$ [mol/l]

v_{EDTA} - średnia (z trzech miareczkowań) objętość roztworu $EDTA$ [l]

$M_{SO_4^{2-}} = 96,07$ g/mol

w - współmierność kolby z pipetą

Odczynnik	Rodzaj zagrożenia
EDTA (roztwór 0,02 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
BaCl ₂ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Działa toksycznie po połknięciu. Działa szkodliwie w następstwie wdychania.
MgCl ₂ (roztwór 0,02–0,1 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.
Bufor amonowy (NH ₃ aq + NH ₄ Cl)	Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu. Działa bardzo toksycznie na organizmy wodne. Działa szkodliwie po połknięciu. Działa drażniąco na oczy.
HCl (roztwór 2 mol/l)	Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu. Może powodować podrażnienie dróg oddechowych.
Na ₂ SO ₄ (roztwór 0,1 mol/l)	Zgodnie z rozporządzeniem (WE) 1272/2008 związek nie jest substancją niebezpieczną.

